

Juris Urtāns

Dr. hist., Dr. habil. art., vēsturnieks un arheologs;

Latvijas Kultūras akadēmija, Kultūras un mākslu institūts

Dr. hist., Dr. habil. art., historian and archaeologist;

Latvian Academy of Culture, Institute of Culture and Arts

E-pasts / e-mail: juris.talivaldis.urtans@lka.edu.lv

ORCID: [0000-0001-6387-0618](https://orcid.org/0000-0001-6387-0618)

DOI: 10.35539/LTNC.2025.0058.02

Kurzemes pirmās baznīcas vieta

Site of the First Church in Courland

Atslēgvārdi:

dāņu baznīca,

Domesnes,

Kolka,

Kaļķu pilskalns

Keywords:

Danish church,

Domesnes,

Kolka,

Kaļķi hillfort

Kopsavilkums

Brēmenes Ādama darbā "Svētā Anskara dzīve" minēta ap 1060.–1070. gadu dāņu tirgotāja celtā baznīca Kurzemē. Tās vietas lokalizācijai Ziemeļkurzemē izvirzītas četras hipotēzes: Irbes upes grīva (Watson 1822a), Ostes ciems Zilo kalnu kraujā (Ludvigs 1967), pie Puišakalna (Draviņš 1969) un pie Dundagas Muniņiem (Stepiņš 1988). 2019. gadā Puišakalna tuvumā starp divām kraujām gravām tika atklāts ar pārrakumu un valni norobežots reljefa pārveidojums (Kaļķu pilskalns). Tā novietne tieši atbilst Kārļa Draviņa paredzējumam un argumentācijai, kurš uzskatīja, ka domājamās senās dāņu tirdzniecības faktorijs aizsardzībai būs kalpojusi pils tuvējā pilskalnā – Puišakalnā, bet baznīca varētu būt atradusies Dundagas augstienes kraujā netālu no pilskalna. Satiksmi ar jūru varēja nodrošināt pa Rīgas jūras līci ietekošo Roju un tās pieteku Pilsupi. Iepretim aprakstāmai vietai 17.–18. gs. kartēs Rīgas jūras līča krastā kāds līcis ticis saukts par *Kappelwijk* – Baznīcas līci. Pamatoti uzskatot, ka dāņu baznīca bija arī nozīmīga sava laika kuģniecības zīme, tad Kaļķu pilskalns ir ļoti piemērots kā šādas zīmes vieta. Tas atrodas jūras stāvkrasta malā, un kuģotājiem no Rīgas jūras līča puses uz kraujas baznīcas siluets vai baznīcas tornis būtu labi redzams. Kaļķu pilskalna jaunatklājums ļauj Draviņa hipotēzi attīstīt tālāk un vērtēt jaunu dotumu gaismā.

Summary

Adam of Bremen mentions a church built by a Danish merchant in Courland around 1060–1070. Four hypotheses have been put forward for the location of its location in northern Courland: the mouth of the Irbe River (Watson, 1822a); the village of Oste on the cliff of the Blue Mountains (Ludvigs 1967); near Puišakalns (Draviņš 1969) and near Muniņi (Stepiņš 1988). In 2019, a relief transformation, named Kaļķu pilskalns enclosed by a moat and a rampart between two steep ravines was discovered near Puišakalns. Its location exactly corresponds to the prediction and reasoning of Kārlis Draviņš, who believed that the castle on the nearby hillfort – Puišakalns – would have served to protect the supposed ancient Danish trading post, while the church could have been located on the cliff of the Dundaga Upland not far from the hillfort. Sea traffic could have been ensured via the Roja River and its tributary Pilsupe, which flow into the Gulf of Riga. The place could have been connected to the sea by the net of rivers. Opposite the place to be described, on maps of the 17th–18th centuries, a bay on the shore of the Gulf of Riga was called Kappelwijk – Church Bay. If it is rightly believed that the Danish church was also an important shipping landmark of its time, then the Kaļķi hillfort is very suitable as the location of such a landmark. It is located on the edge of the steep sea coast and for sailors from the Gulf of Riga, the silhouette of the church tower on the cliff would be clearly visible. The new discovery of the Kaļķi hillfort allows Draviņš's hypothesis to be developed further and evaluated in a new light.

Latvijas vēstures pašu senāko rakstīto avotu nav daudz, tie ir fragmentāri, teiksmaini, dažādi saprotami vai pārprotami un mozaīkveidīgi (Mugurēvičs 2013). Vēl jo mazāk senajos rakstītajos avotos ir norādes uz konkrētām vietām. Viena no ļoti nedaudzām šādām nosacīti konkrētām agrajām vietām norādēm ir Brēmenes Ādama darbā "Svētā Anskara dzīve" pieminētā ap 1060.–1070. gadu¹ dāņu tirgotāja celtā baznīca Kurzemē. Šis teksts, kas nav garš, vēlākos laikos ir dažādi tulkots un interpretēts. Tas ir sekojošs: *Una ibi nunc facta est ecclesia, cuiusdam studio negociatoris, quem rex Danorum multis ad hoc illexit muneribus. Ipse rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc cantilenam.*² (Latvijas vēstures avoti 1937: 12)

Kristīgās baznīcas dibināšana un uzcelšana Kurzemē 11. gs. ir ļoti daudznozīmīgs fakts, kas liecina gan par kristietības sākumiem un izplatību, gan misionārismu, gan dāņu tirgotāju aktivitātēm Kurzemē. Latvijas 11. gs. vēsturē fakts par dāņu baznīcu Kurzemē nav apiets un ir interpretēts gan no politiskā, reliģiskā, valodnieciskā, tirdznieciskā, militārā, gan vēl citiem viedokļiem. Zināmā mērā fakts par dāņu baznīcu Kurzemē ir folklorizējies. Plašākā un izvērstā kontekstā dāņu dažāda veida klātbūtnei Kurzemē un Baltijā 9.–13. gs. ir analizējis Edgars Andersons (Andersons 1987a; 1987b; 1987c; 1989; 1990a; 1990b; 1992). Autori, kas pētījuši kristianizācijas pirmsākumus Latvijas teritorijā, norāda uz faktu, ka Kurzemē ir bijusi dāņu celta baznīca (Mugurēvičs 1987, 1999; Strods 1996 u. c.). Tomēr ziņas par baznīcu rakstītajā avotā ir ļoti skopas; nekas nav teikts par baznīcas veidu un konkrētāku tās atrašanās vietu. Vairāk vai mazāk varētu piekrist Andersona šīs dāņu baznīcas aprakstam:

Varam pieņemt, ka šeit mums ir darišana ar tā saucamo "tirgotāju baznīcu" [par tirgotāju baznīcām plašāk: Johansen 1958: 499–525 – J. U.]. Šajā laikā un nākamajos gadsimtos priesteri bieži vien devās līdzti tirgotājiem ziemas un vasaras ceļojumos, noturēja dievkalpojumus, sasauca vispārējas sapulces un ielūdza tirgotājus un viņu sabiedrotos apmeklēt visas apspriedes, rūpējās par grāmatvedību, pārraudzīja preces, kas glabājās tieši baznīcā, kā arī droši vien mēģināja pievērst vietējos iedzīvotājus kristietībai. Pati baznīca, iespējams, bija ļoti vienkārša koka konstrukcija, kuru no pēkšņiem uzbrukumiem sargāja akmens sienas un koka kolonnas [citviet autoram – koka palisāde (Andersons 1990a: 42), kas liekas pareizāk – J. U.]. Protams, šis projekts nebūtu īstenojies bez vietējā valdnieka piekrišanas. (Andersons 1992: 63)

1 Precīzs baznīcas celšanas gads nav zināms, tas tiek noteikts pēc konteksta, un dažādās publikācijās minētie gadi nedaudz atšķiras.

2 "Tagad tur [Kurzemē, jo iepriekš teksts ir par Kurzemi – J. U.] uzcelta baznīca ar kāda tirgotāja pūlēm, kuru uz to pamudināja dāņu ķēniņa daudzās dāvanas. Pats karalis, kas priekā un uzticībā paļaujas Dievam, visu to man pastāstīja."

Ticami, ka šī baznīca bija tā sauktā stāvbaznīca, būvēta no koka. Tādas baznīcas agrajos viduslaikos bija plaši izplatītas Skandināvijā, īpaši Norvēģijā³ un arī kaimiņu zemēs. No negaidītiem uzbrukumiem baznīcu varēja sargāt kāds reljefa norobežojums vai koka palisāde. Atcerēsimies, ka pirmās 12. gs. beigās celtās droši zināmās mūra baznīcas Latvijā⁴ – Ikšķiles (Jansons 2004: 13; Auns 2020: 18), īpaši Mārtiņsalas baznīca (Mugurēvičs 1968: 67) – vairāk uztveramas tieši kā tirgotāju jeb faktoriņas baznīcas, t. i., to dibināšana un būvniecība lielā mērā bija saistīta ar tirdzniecību un tās nodrošinājumu un aizsardzību.

Liela daļa pētnieku, kas savos darbos min pirmo Kurzemes baznīcu, tās atrašanās vietu nekonkretizē vai arī dara to ļoti vispārināti: vispār Kurzemē jeb Kursā (Zēverss 1929: 373; Spekke 1937: 54; No senatnes līdz mūsu dienām 1954; Dunsdorfs 1980: 73; Klīve 1986; Lūsis 1986; Balodis 1991: 23; Spārītis 1995: 61; Radiņš 1996: 63–64; Caune, Ose 2004: 21; Šterns 2002: 52–53; Apals 2008: 55; Šnē 2008: 186; Radiņš 2012: 225; Mugurēvičs 2013: 49 un daudzi citi), Kolkasragā (Latvju tautas vēsturiskās gaitas 1939; Stāsti par Kolkas ragu 1939: 164; Šulcs 1948; Blese 1952; Petoks 1954; Nedaudz no Kolkas vēstures 1963; Andersons 1976a: 7; Driķe 1993; Zandberga 2000; Dzenis 2017: 43 un citi), Slīterē (Dundagas baznīcas un mācītāji 1936; -ds 1936; Dundagas baznīca un draudze 1937), Ziemeļkurzemē (Andersons 1976b; Latvijas senākā vēsture 2001: 364; Zemītis 2004: 135), pie Ventas (Malvess 1942: 323–324), Liepājas apkaimē (Šuvcāne 2002: 161), Kurzemes dienvidu daļā vai piekrastē (Biļķins 1949: 291; Biļķins 1955: 456; Andersons 1987b: 27; Andersons 1989: 248; Andersons 1990a: 42; Rusmanis, Vīks 1993: 88), Palangas apkārtnē (Žulkus 2004: 143, 189, 190) un citi. Dažāda veida literatūrā šādu vai citādu pieminējumu, kur varētu būt bijusi Kurzemes pirmā baznīca, ir vēl krietni vairāk.

Vairums pētnieku, kas mēģina baznīcu lokalizēt konkrētāk, novieto to Kurzemes ziemeļos Kolkasraga rajonā. Tas tāpēc, ka Kolkasraga senais nosaukums ir Domesnes, tas bija vispārpazīstams un starptautiski plaši lietots nosaukums, un šis nosaukums var būt saistāms ar baznīcu. Ja tas tā, tad būtu pamats meklēt seno baznīcas vietu tieši Kolkasragā vai tā tuvumā, jo rags izsenis bija zīmīga un Baltijas jūras kuģniecībā bīstama, ja ne pati bīstamākā vieta. Pirmais, kas jau 19. gs.

3 Lēš, ka tikai Norvēģijas teritorijā agrajos viduslaikos varētu būt bijušas pat ap 2000 stāvbaznīcu. Sk.: Verdfulle stavkirker. web.archive.org. Pieejams: <https://ej.uz/x6f6> [sk. 02.10.2025.].

4 Ir vēl arheoloģiskajos atradumos balstīti dotumi par stratigrāfiski ar 12. gs. vidu un otro pusi datējamās pareizticīgo mūra baznīcas paliekām Kokneses pils teritorijā (Stubavs 1967: 36; Gavrilin 2001: 76). Šie uzskati ir tikuši pamatoti kritizēti (Mugurēvičs 1987: 16–17; Caune, Ose, 2004: 170).

1. attēls. Izgriezums no Baptista Homanno 1730. (?) gada Livonijas un Kurzemes kartes. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/30909101.jpg> [sk. 05.10.2025.].

sākmā izteica domu, ka Domesnes jeb Kolkasrags nosaukumu guvis no dāņu baznīcas, bija Karls Frīdrihs Vatsons (Watson 1822a: 287). Vēlākos laikos šo hipotēzi par dāņu baznīcu Kolkasragā ar vēl citiem argumentiem papildināja valodniece Benita Laumane, kura uzskatīja, ka nosaukums “Domesnes” ceļas no latīņu *domus ecclesiae*, tas ir, lūgšanu nams ar dzīvokļiem garīdzniekiem (Laumane 1996: 151). *Domus ecclesiae* plašākā nozīmē ir māja ar baznīcas nozīmi. Pamatā tas gan ir agrīnās kristietības termins, kad romiešu vajāšanās dievkalpojumi notika privātās mājās – *domus ecclesiae*; viduslaiku latīņu valodā tas vairs tādā nozīmē netika lietots.⁵ Ja Domesnes nosaukums tiešām būtu cēlies no šāda latīņu apzīmējuma, tad tas apliecinātu, ka ragā ir bijusi baznīca un arī kādas būves baznīcas ļaužu, varbūt arī tirgoņu patvērumam un dzīvošanai.

Vārds *dom* vispār tiek saprasts kā bīskapa baznīca, kas Kolkasrags gadījumā laikam būtu mazticami,⁶ vai vispār liela un nozīmīga baznīca. Laumane minējusi arī vēlāku laiku rakstītos avotus un kartes, norādot, ka J. Monsons savā jūras grāmatā 1644. gadā, aprakstot Kolkasragu, minējis, ka aiz tā kuģu ceļā uz Rīgu atrodas līcis

5 Priestera Andra Priedes konsultācija.

6 Vēstures literatūrā gan tiek apspriesta it kā dāņu 1161. gadā dibinātā Kurzemes bīskapija, tās pirmais bīskaps Ernermords un vēlākie bīskapi, tomēr šis liecinājums ir vismaz nepierādāms (Andersons 1990b: 16–20) vai arī uzskatāms par sava laika viltojumu (Kursis 1998: 93–95), tāpēc nav arī nekāda pamata iespējamās Kurzemes bīskapijas iespējamo Doma baznīcu novietot Kolkasragā jeb Domesnes.

2. attēls. Izgriezums no Abrahama Orteliusa 1579. gadā izdotā atlanta kartes.

Kappelwĳk. Šāda nosaukuma līcis (*Capellwyck*) Kolkasraga austrumu pusē atzīmēts arī J. Dankerta kartē 17. gs. beigās, tāds pats nosaukums parādās arī 18. gs. kartēs (piemēram, *Capelwyk Falka* 1700. g. kartē, J. Baptistas Homanno kartē 1714. g.) (Laumane 1996: 175) (1. att.). Vārds *kapel* tiek tulkots kā baznīca vai kapela, tātad līcis ir saukts par Baznīcas vai Kapelas līci. Livonijas 1573. gada kartē Kolkasrags apzīmēts ar krustu, kas ir baznīcas simbols (Laumane 1996: 175). Tāpat tas ir 1579. gada Abrahama Orteliusa Livonijas kartē (2. att.)⁷. Tanī pašā laikā rakstītajos avotos nav atrodamas pārliecinošākas norādes, ka 16. gs. Kolkasragā būtu bijusi kāda baznīca, tāpēc, iespējams, šīs kartes parāda ne reālu baznīcu, bet ilgi saglabājušos baznīcas tradīciju. Nav, protams, pārliecības, ka šie vietvārdi un atzīmes kartē sevī nes tiešām saglabātu tradīciju par pirmo dāņu baznīcu Kurzemē. Tāpat jāsaprot, ka jūrasbraucējiem un vietējiem iedzīvotājiem varēja būt un arī bija atšķirīgi, dažādās tradīcijās balstīti zīmīgo jūras krasta orientieru nosaukumi.⁸

Kolkasraga nosaukums Domesnes ir fiksēts pazīstamajā Mērvallas rūnakmenī Sēdermanlandē, kur teikts: "Sigrīda cēla šo akmeni par piemiņu savam vīram Svenam, kas bieži burāja uz Zemgali ar bagātiem kuģiem ap Kolkasragu [*tumisnis*]."

7 [raremaps.com](https://ej.uz/38tm) Pieejams: <https://ej.uz/38tm> [sk. 02.10.2025.].

8 Piemēram, kādu Daugavas ūdensceļa zīmīgo orientieri vietējie ļaudis sauca par Staburagu, bet citas tradīcijas ļaudis – no tālienes nākušie krievu kuģotāji – par *Čortova boroda* – Velna bārdu vai *Čjortov nos* – Velna degunu (Kurtz 1924: 88; Avotiņa 1990: 148).

Teksta interpretācija pētniekos neizraisa lielākas problēmas vai atšķirīgus tulkojumus. Uzraksts iekalts ap 1040.–1060. gadu vai plašākā datējumā – 11. gs. (Latvijas vēstures avoti 1937: 12; Latvijas senākā vēsture 2001: 373). Atcerēsimies, ka tas ir arī apmēram tas pats laiks, kad Brēmenes Ādams pieminēja dāņu baznīcu Kurzemē. Nav īsti skaidrs, kura no šīm ziņām ir senāka, tomēr, ja rūnakmenī dots nosaukums *Tumisnis*, tad tas vedina domāt, ka ieraksta radīšanas laikā baznīca jau bijusi Kolkasragā, tātad Brēmenes Ādama dāņu baznīcas pieminējums attiektos jau uz vēlāku laiku.

Varam domāt, ka Kolkasraga jeb Domesnes saistība ar kristīgo baznīcu ir sena, tāpēc uzskats, ka pirmā Kurzemes baznīca ir celta tieši šeit, varētu būt pamatots. Kolkasrags un tā sēklis bija kuģiniekiem bīstama un zīmīga vieta, kuras veiksmīgā pārvarēšanā paļaušanās uz Dievu un viņa baznīcu reizēm varēja būt visai izšķiroša.

Par Kolkasraga senā nosaukuma *Domesnes* izcelsmi ir izteiktas arī citas atšķirīgas hipotēzes, kas nav tieši saistītas ar baznīcu, tomēr plašāku ievērību tās nav guvušas, piemēram, saistot nosaukuma izcelšanos ar Toma nāsi (*Thomas Nase*), *Dumme Nase* vai Dūmu kalniem (*Dumes – Berge*) un Dūmeles ciemu, varenajiem Slīteres Zilajiem kalniem, kas atgādināja baznīcu, u. c. (Damroze 1936; Ludvigs 1967: 154 un citi).

Tautas tradīcijā Ziemeļkurzemē ir vairākas vietas, parasti akmens krāvumi (Baznīcgrava pie Jaunbriedes mājām, Sīkraga baznīcas vieta, baznīcas vieta pie Koražu (Korešu) mājām, Āžu baznīcas vieta, baznīcas vieta pie Jauncelmu mājām, Odumu baznīcas vieta, baznīcas vieta pie Galdnieku mājām, baznīcas vieta uzkalniņā pie Ģipkas baznīcas, Baznīcas kalns pie Melnsila Bāku (Baķu) mājām, baznīcas vieta pie Nevejas Šustriņu–Skudriņu mājām, Baznīckalns pie Nevejas Silmaļu un Ventnieku mājām), kur it kā bijusi kāda sena baznīca, bet Latvijas folklorā akmens krāvumu jeb krāsmatu saistīšana ar baznīcu, īpaši ar Baltijas somiem saistītās teritorijās, ir visai izplatīta parādība. Šķiet, ka šādu vietu koncentrācija kādreizējā Dundagas pagastā, respektīvi, plašākā nozīmē Kolkasragā ir proporcionāli lielāka nekā citur Latvijā, tomēr nav skaidrs, kāpēc tas tā ir. Šīs vietas Dundagas pagastā nav plašāk pētītas, nereti nav arī plašāk aprakstītas vai lokalizētas.

Raksta autoram zināmas četras hipotēzes, kuru autori pamato dāņu baznīcas atrašanos Kolkasragā kādā konkrētā vai konkrētākā vietā.

Irbes upes grīva. Pirmais konkrētu vietu, kur būtu atradusies dāņu baznīca, jau 1822. gadā norādīja Karls Frīdrihs Vatsons, kas ir nozīmīga persona Latvijas kultūrvēsturē (Vanaga 2000). Viņš nešaubīdamies rakstīja, ka šī baznīca atradusies Irbes upes labajā krastā pie ietekas jūrā. Tur kādreiz bijusi lielāka laupītāju un tirgotāju osta. Atmiņas par baznīcu saglabājušās vietējo ļaužu tradīcijā. Baznīca saukta *Kilegunde*, un tas arī rakstīts kādā ar 1309. gadu datētā un ar Vēdes muižu (*Wehden*) saistītā

3. attēls. Kolkasrags un Irbes upes ieteka Baltijas jūrā mūsdienās. Foto: Juris Urtāns.

dokumentā. No dāņu doma baznīcas arī Kolkasraga sēklis (*Kolku-rags*) ieguvus vārdu *Domes-nes*. No baznīcas palikušas tikai maz saskatāmas drupas jeb vraks (Watson 1822a: 287). Vēlāku laiku pētnieki baznīcas drupas te vairs neatrada un rakstīja, ka arī kāda apmetne pie Irbes upes grīvas pēc agrākiem rakstītajiem avotiem nav zināma, bet Vēde saistāma ar muižu dziļāk iekšzemē pie Popes (Kruse 1842: 17; Kruse 1846: 506–507; Döring 1884: 70–71). Arī citi autori, piemēram, Ernests Brastiņš, atzīmēja, ka citu pierādījumu kā vien Vatsona rakstītais šim uzskatam neesot (Brastiņš 1986: 31). Jaunākos laikos dažkārt Vatsona pieņēmums par dāņu baznīcu pie Irbes upes ir ticis atkārtots (Šulcs 1948; E. S. 1977: 80; Baznīcas sākumi 1986; Toronto DV Latviešu vēstures muzejs 1993: 20 u. c.), tomēr vēsturnieku publikācijās šis uzskats nav guvis plašāku atbalstu. Mūsdienās Vatsona rakstīto nav iespējams pārbaudīt, jo iespējamā baznīcas vieta ir gājusi zudumā, jādomā, upes un/vai jūras noskalota (3. att.). Jāpiebilst, ka Vatsona laikā vēstures zinātniskā izziņāšana atradās sākumstāvoklī un bija lielā mērā romantizēta, ko rāda arī, piemēram, Vatsona uzskati par Dzērves Ķintu senvietu kā kuršu svētnīcu vai cietoksni (Watson 1822b) un jaunāku laiku pētījumos gūtās atziņas par šīs vietas nozīmi (Urtāns 2006). Vikingu laikmeta konteksts liek noraidīt domu, ka sirotājiem iekārojama tirdzniecības vieta ar baznīcu varētu atrasties pašā jūras krastā. Kā zināms, vikingu laikmeta tirdzniecības un amatniecības centri atradās kādā attālumā no jūras krasta (sal. Birka tagadējā Zviedrijā, Haithabu

Dānijā, Kaups Prūsijā, Grobiņa Latvijā u. c.). Meklējot Kurzemes rietumkrasta senās ostu vietas, konstatēts, ka tās tāpat lokalizējamas kādā attālumā no jūras krasta (Urtāns, Asaris 1999). Par ko līdzīgu liecina arī ziņas par kuģu vai lielu laivu atradumiem Kurzemes piekrastē – tās parasti atrod pārpurvotās vai purvainās vietās jau tālu iekšzemē (Stepiņš 1968).

Dundagas Zilo kalnu kraujā pie Ostes ciema. Šādu hipotēzi 1967. gadā izteica zvejniecības speciālists un Latvijas ūdeņu aprakstītājs Pauls Ludvigs. Viņš rakstīja, ka dāņi šo baznīcu būs cēlušī lībiešu apdzīvotajās teritorijās Dundagas auglīgās augstienes rietumpusē, Zilo kalnu kraujā, Ostes ciema rajonā, kur varētu būt bijusi laivu piestātne vai osta. Par to liecinot pats vietvārds, Ostes upes nosaukums un vietējo ļaužu uzvārdi. Satiksme ar jūru ir notikusi pa Zilo kalnu piekāvē tekošo Ostupi, kas, tecēdama uz rietumiem, ietek Lonastē, kas savukārt savienojas ar Stendes upi, bet Stende, satekot ar Rindu, veido Irbi, kas tālāk jau ietek jūrā. Ludvigs tomēr precīzi baznīcas iespējamo vietu nenorādīja, vien bilda, ka tai vajadzējis atrasties Zilo kalnu kraujas malā, iespējams, Slīteres bākas vietā, lai baznīca būtu izmantojama kā orientieris senajiem jūrasbraucējiem (Ludvigs 1967: 156–159; Ludvigs 1968). Oponējot šai hipotēzei, valodnieks Kārlis Draviņš rakstīja, ka Ostes ciems kā senās jūras ostas vieta ir tālu no jūras; maršruts līdz jūrai esot visai garš – ap 55 km –, neizdevīgs un pat bīstams. Ostes ciema tuvumā nav arī neviena pilskalna jeb nocietinātas vietas (Draviņš 1969), kas tiešām tā arī ir.

Puišakalna – pilskalna tuvumā. Šo hipotēzi 1969. gadā, oponējot Ludviga hipotēzei, izvirzīja un pamatoja valodnieks Draviņš⁹. Viņš piekrita Ludvigam, ka dāņi nez vai savu baznīcu būtu cēlušī kareivīgo un naidīgo kuršu apdzīvotajās teritorijās, bet ticamāk, ka baznīca dibināta lībiešu apdzīvotajās zemēs, kāda tajā laikā bija Kurzemes ziemeļdaļā esošā Dundagas augstiene. Draviņš secināja, ka baznīcu nez vai celtu tādā vietā, kur nebūtu iespējams piebraukt ar dāņu sava laika kuģiem jeb *slaidlavām*¹⁰. Tur vajadzētu arī būt vietai, kur uz kādu laiku varētu gūt patvērumu. Tas nozīmētu, ka baznīcas tuvumā vajadzētu būt upei un nocietinājumam – pilskalnam, kur dāņu tirgoņi varētu gūt patvērumu. Savukārt tirdzniecībai izdevīgāka ir kāda centrālā vieta, kur apgrozās lielāks vairums ļaužu. Savu pārdomu rezultātā Draviņš nonāca pie secinājuma, ka baznīca varētu atrasties Dundagas augstienes kraujā, ne visai tālu no Puišakalna – pilskalna. Draviņš uzskatīja, ka baznīcas celtniecības laikā Pilsupe,

9 Plašāk par Kārļa Draviņa darbību sk. Grīnvalde 2019: 381–396.

10 Turpmāk rakstā vikings raksturīgo jūrasspējīgo kuģu apzīmēšanai tiks lietots šis Draviņa ieteiktais veiksmīgais apzīmējums.

kas tek pilskalna pakājē, būs ietecējusi nevis Rojā, kā tas ir tagad, bet tieši jūrā. Te jaunākos laikos kāpu josla ir pārrakta ar Jaunupi. Vēl Draviņš rakstīja, ka netālā Kaļķu muiža vecos dokumentos dēvēta par *Calten*, kas, pēc Draviņa uzskata, ir lībisks vārds un apzīmējot vietu, kur laivas pa kokiem tiek izvilktas krastā¹¹. Vēlākos gadsimtos celtā muiža savu vārdu būs dabūjusi no agrākās laivu jeb kuģu piestātnes (Draviņš 1969). Savu hipotēzi Draviņš apstiprināja arī kādā citā rakstā (Draviņš 1981).

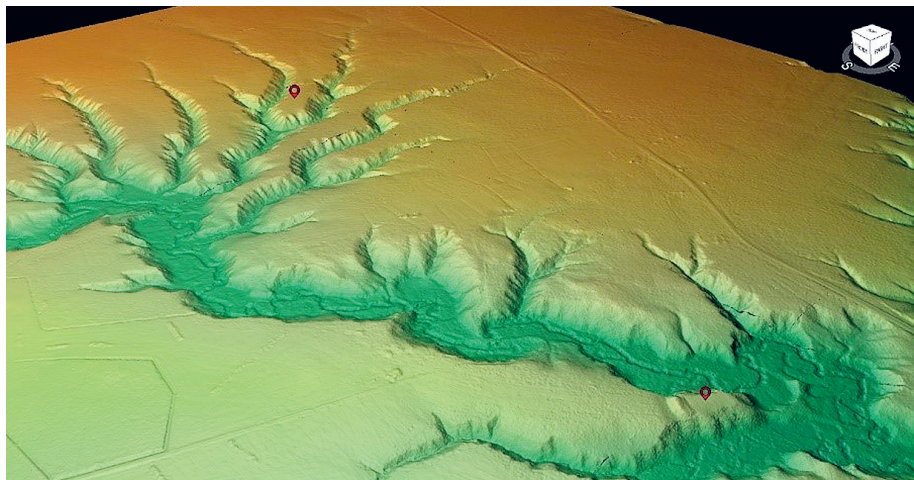
Pie Dundagas Muniņiem (Muņiem), Muniņu baznīca. Šo hipotēzi 1988. gadā izvirzīja arheologs Pēteris Stepīņš¹². Muniņu baznīcas vieta pie Sīmiem atrodas Dundagas–Vidales–Melsila lielceļa malā. Tas ir galvenokārt no akmeņiem sastāvošs austrumu rietumu virzienā orientēts ovāls izcēlums (garums ap 30 m, platums 15–17 m, augstums ap 1,5 m). Tā kā apkārtnē ir ļoti akmeņaina, tad jaunākos laikos no tīrums no-vāktie akmeņi vesti uz šo uzkalnu, un tā izmēri ir palielinājušies.¹³ Stepīņš, kas pirmais lokalizēja šo krāvumu¹⁴, vēlāk rakstīja, ka te varētu būt bijusi pirmās Kurzemes baznīcas vieta, jo krāvums esot varbūt pat mūrētas celtnes drupu paugurs, kas orientēts kristiešu baznīcām raksturīgajā austrumu rietumu virzienā, bet nosaukumu “Muniņi” var saistīt ar dāņu vārdu *munk* – mūks (Stepīņš 1988: 214–215). Tuvumā atrodas vēl divas šajā rakstā minētās baznīcu vietas pie Odumiem un Galdniekiem. Stepīņš pat izsacīja domu, ka “to, ka baznīcu drupas ir trijās vietās, varētu skaidrot tā, ka sākotnēji Muniņu baznīca ir bijusi koka celtnē. Kad tā novecojusi, citā vietā uzcelta jauna – arī no koka, līdz beidzot turpat tuvumā ir uzcelta mūra baznīca, kuras pamati ir labi saredzami pie Sīmu mājām.” Vietvārds *Muņi* un *Muniņi*, kas saistīts ar mūkiem, savukārt varētu liecināt, ka līdzās baznīcai ir bijis arī klosteris (Stepīņš 1989: 127). 1986. gadā Muniņu baznīcas vietu apsekoja arheologs Jānis Asaris, kurš no vietējiem ļaudīm

11 Konsultējoties ar lībiešu valodas zinātāju un speciālistu Dr. Valtu Ernštreitu, viņš zināja teikt, ka “K. Draviņš, visticamāk, uzskatījis, ka vārda Calten lībiskā izcelsme būtu saistāma ar somu/igauņu kallas ‘krasts, mala’ (ee ģen. kalda <*kalta))” [Pieejams: <https://ej.uz/n2kzn> [sk. 05.10.2025.]. Kurzemes lībiešu galā gan šai saknei atbilst kūolta (citāda forma), un to parasti lieto, lai apzīmētu upes vai ezera krastu. Vēsturiski, pēc vietvārdiem, šķiet, ka arī lībiešu valodā sākotnējā formā patiešām bijusi *kalta, un šādas saknes vietvārdu izplatība (Endzelīns 1961: 26) tīri labi ierakstās arī lībiešu (un igauņu) vēsturiskajās teritorijās.” Valta Ernštreita e-vēstule autoram 2020. gada 14. martā.

12 Plašāk par Stepīņa veikumu sk.: Caune 2000; Doniņa 2012.

13 Jāņa Asara 1986. gada 24. septembra ziņojums. Glabājas Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Kultūras mantojuma informācijas centrā (turpmāk NKMP KMIC).

14 Pētera Stepīņa 1943. gada 22. septembra ziņojums. Glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departamenta arhīvā (turpmāk LNVM A).

4. attēls. Kaļķu pilskalns (pa kreisi) un Puišakalns (pa labi). Reljefa modelis. Izveidojis Gatis Kalniņš.

uzzināja, ka uzkalna austrumu pakājē esot atrasts cilvēka galvaskauss, kas varētu liecināt par apbedījumiem¹⁵. Muniņu baznīcas vieta pieminēta arī citās publikācijās (Rusmanis, Vīks 1993: 127; Strods 1996: 64), kur, sekojot Stepīnam, ir satopami apgalvojumi, ka tā ir senās dāņu baznīcas vieta. Muniņu baznīcas vietas tuvumā ir vēl vairāki savdabīgi akmens krāvumi, piemēram, postītā¹⁶ Velna laiva vai pat vairākas Velna laivas (Zalsters 1983), par kuru zināja stāstīt Gunārs Veinbergs no Muņiem (Zirnīte 2017: 245). Tāpat Muņos ir izteikts akmens valnis, un tā tuvumā vieta, kas uzskatīta par senkapiem. Tos 1983. gadā pētījis inženieris Arturs Zalsters (Zalsters 1982a), organizējot, viņaprāt, par apbedījumu uzskatītājā vietā atrakto ogļu radio-karbons datējumu, kas devis 1340. gadu¹⁷. Citā rakstā Zalsters norāda, ka šī vieta ir sena cepla vieta (Zalsters 1982b). Jāatzīmē, ka Stepīna norādītajā Muniņu baznīcas vietā senais mūrējums nav konstatēts. Ja pieņemtu, ka dāņu baznīca atradusies pie Muņiem, tad šī vieta atrodas tālu no Zilo kalnu kraujas, un te eventuāli uzbūvētās baznīcas tornis nevarētu būt bijusi zīme jūrasbraucējiem. Arī vēsturnieks Indriķis Šterns, gan bez pamatotākas argumentācijas, noraida Stepīna hipotēzi ("Vai tad tiešām dāņu tirgotājs būtu cēlis tik lielu mūra [?] baznīcu savu preču glabāšanai?" (Šterns 2002: 53)).

15 Jāņa Asara 1986. gada 24. septembra ziņojums. Glabājas NKMP KMIC.

16 Māras Zirnītes e-vēstule autoram 2015. gada 12. oktobrī.

17 Radiokarbons analīze veikta institūtā "Sojuzmorinžgeologija", № Ri 275. Artura Zalstera 1983. gada 10. maija ziņojums. Glabājas NKMP KMIC.

Vērtējot izvirzītās hipotēzes, ir skaidrs, ka kādu jaunu pavērsienu dāņu baznīcas lokalizācijā varētu dot tikai jauni atklājumi, jo esošie ir jau plaši izmantoti, interpretēti un aprobēti.

Šāds jauns materiāls parādījās 2019. gadā, kad Dundagas Puišakalna – pilskalna tuvumā tika atklāts kāds iepriekš nezināms mākslīgs reljefa pārveidojums, kas var tik uzskatīts par pilskalnu un kam tika dots Kaļķu pilskalna nosaukums. Zīmīgi, ka tieši Puišakalna tuvumā dāņu baznīcu meklēja Draviņš (Draviņš 1969). Kaļķu pilskalna atklājums lielā mērā ir saistīts ar aerolāzerskenēšanas digitālo modeļu (LIDAR) publisku pieejamību, lai gan Latvijā lielākais pilskalnu jaunatklājumu skaits ir Latgalē, kas pilskalnu ziņā vienmēr ir bijis bagātākais Latvijas novads (Urtāns 2020).

Kaļķu pilskalna jaunatklāšanas vēsture ir sekojoša: 2018. gada 7. oktobrī bioloģe Rūta Abaja Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei sniedza ziņas par, iespējams, iepriekš nezināmu pilskalnu Dundagas Kaļķos dabas lieguma "Kaļķupes ieleja" teritorijā. Aerolāzerskenēšanas dati arī liecināja par kādu savdabīgu, pilskalnam līdzīgu veidojumu. Šī vieta tika atrasta un apsekota 2019. gada 15. maijā. Te ir senais jūras stāvkrasts, kuru robo uz Kaļķupi jeb Pilsupi dažādos virzienos krītošās dziļās gravas, kas dod labas iespējas tradicionāla pilskalna izbūvei – ar valni un grāvi norobežojot kādu gravu sadures mēli. Tā tas ir darīts arī te, kur kāda zemes mēle, kas veidojusies starp divām dziļām gravām, tās nosacīti šaurākajā vietā ir nodalīta ar mākslīgi veidotu iespaidīgu valni (4., 5. att.).

Zemes mēli norobežojošajam, ap 50 m garajam valnim zeme ir ņemta no vaļņa priekšpusēs, kur izveidojies ap ½–1 m dziļš un 4–5 m plats neregulārs iedziļinājums, kas tomēr nav veidots kā izteikts grāvis. Valnis pret plakumu ir nedaudz izliekts, no grāvja dibena valnis ir ap 4 m augsts, no plakuma puses – ap 2 m augsts, pie pamatnes ap 10 m plats. Vaļņa centrālajā daļā ir ieejas vietas pārrāvums, kas augšpusē ir 7–8 m, apakšpusē – ap 4 m plats. Caur šo ieejas vietu pirms kādiem gadiem ar smago tehniku, kas atstājusi rīses un, iespējams, nobrāzusi ieejas vietas sānus, ir izvesti koki. Tomēr ieejas vietā lielāks slīpums ir uz plakuma pusi, kas liecinātu, ka intensīvāka kustība ir bijusi virzienā uz pilskalna plakumu, kas tā nevarētu būt, ja ieejas vieta būtu izrauta tikai jaunākos laikos; koki tomēr bija jāved pretējā virzienā. Grāvja priekšpusē uz ziemeļu pusē esošo dziļo gravu ir sākusi veidoties jauna mazāka grava, tomēr tā tieši nav saistīta ar nocietinājumu sistēmu un nav izmantota vietas nodrošināšanai, acīmredzot tā sākusi veidoties kaut kad vēlāk. Vaļņa un grāvja norobežoto plakumu no visām pusēm ietver gravu stāvās nogāzes, kuras vietas norobežošanai nav bijis nepieciešams pastāvināt. Stāvo nogāžu apakšdaļā vietām veidojas nobrukumi un smilšu atsegumi. Plakums visumā ir līdzens, ar krasu pāreju uz nogāzēm, nedaudz nolaidens uz dienvidaustrumu pusi. Tā garums ap 170 m, platums ap 50 m, gravu dziļums dienvidu pusē pārsniedz 10 metrus. Zemes sastāvs – smilts, senajām

5. attēls. Kaļķu pilskalna grāvis un valnis. Foto: Juris Urtāns.

dzīvesvietām raksturīgais kultūrslānis plakumā nav jūtams. Pašā plakuma dienvidrietumu malā ir trīs 6–7 m gari, ap 2–3 m plati mākslīgi ierakumi. Pēc vietējo ļaužu ziņām, tās ir pēckara laika mežabrāļu bunkuru vietas (Urtāns 2022: 194–195).

Uztverot vietu kā jaunatklātu pilskalnu, jo tās veidols formāli atbilst pilskalnam – norobežots, izlīdzināts plakums, valnis, grāvis un ieejas vieta –, tas pēc tuvējās apdzīvotās vietas tika nosaukts par Kaļķu pilskalnu. Iespējams, ka šai vietai ir bijis kāds savs nosaukums, bet tas līdz mūsdienām nav saglabājies. Ap 1,2 km uz austrumiem no Kaļķu pilskalna atrodas jau sen labi zināmais un pazīstamais pilskalns – Puiškalns (4. att.). Kaļķu pilskalna pārrakuma un vaļņa izveidošanai patērēts lielāks darbs, to mākslīgais raksturs nerada šaubas, tomēr tradicionālajam pilskalnam plakums, kura aptuvenā platība ir ap 0,8 ha, ir neparasti liels. Nav arī kultūrslāņa un citu pilskalna pazīmju, bet ir izteismīgs valnis un izveidota ieejas vieta.

Draviņš savā 1969. gadā izteiktajā hipotēzē, ka dāņu baznīca varētu atrasties Puiškalna tuvumā, nenorādīja konkrētu baznīcas atrašanās vietu ("Domājamās senās dāņu tirdzniecības faktoriņas aizsardzībai būs kalpojusi pils tuvajā pilskalnā, ko tagad dēvē par Puiškalnu. Pati baznīca, varam domāt, varētu būt atradusies Dundagas augstienes kraujā, ne visai tālu no minētā pilskalna" (Draviņš 1969)), tomēr

noteikti to saistīja ar Puišakalna apkārtni. Jaunatklātā Kaļķu pilskalna novietne tieši atbilst Draviņa paredzējumam.

Kaļķu pilskalna atklājums ir ļāvis konkretizēt Draviņa hipotēzi un pieņemt, ka dāņu baznīca ir bijusi šajā vietā. Pievienojoties Draviņa jau iepriekš sniegtajai argumentācijai, papildus vēl var norādīt, ka pirmskristīgās sakrālās vietas nereti ir norobežotas ar mākslīgi veidotiem vaļņiem un grāvjiem, kas liek šādas vietas formāli piešķaitīt pilskalniem, kā tas ir, piemēram, ar Kurzemes elku kalniem (Stubavs 1974: 75), Prūsijas svētnīcām (Kulakov 2003: 196–197) vai rietumslāvu templi Arkonas ragā (Feist 1995). Kaļķu pilskalna gadījumā vieta formāli atbilst pilskalna pazīmēm, tomēr tās mākslīgais veidojums atšķiras no tradicionālā Latvijas pilskalnu nocietinājumu veida. Ja šajā vietā bijusi kristiešu baznīca, tad tai, sekojot kristiešu baznīcu būves tradīcijām, vajadzēja būt orientētai austrumu rietumu virzienā vai tuvu tam. Kaļķu pilskalna plakums ir orientēts ziemeļrietumu dienvidaustrumu virzienā, tomēr plakuma plašums atļauj tajā būvētu baznīcu orientēt arī tieši austrumu rietumu virzienā.

Arheologs Ēvalds Mugurēvičs, argumentējot, ka dāņu baznīca atradusies Kurzemes ziemeļdaļā, rakstīja:

[..] tam par labu liecina fakts, ka šeit 11.–12. gs. sāk atteikties no mirušo sadedzināšanas un pāriet uz inhumāciju. Sastopami kristietības simboli – krustiņi. Bez tam skeletkapi ierīkoti jaunās vietās, kamēr pārējā Kursā turpinājās mirušo sadedzināšana, par ko liecina t. s. kuršu ugunskaņi. (Latvijas senākā vēsture 2001: 364)

Mugurēvičs domāja, ka ar dāņu baznīcas ierīkošanu būtu jāsaprot draudzes dibināšanas mēģinājums un kādas kulta ēkas celtniecība, kas, spriežot pēc analogijām Ziemeļeiropā, varētu būt bijusi stāvkoku tehnikā būvēta celtne (Mugurēvičs 1987: 12; Latvijas senākā vēsture 2001: 364; Mugurēvičs 2013: 49).

Puišakalna un attiecīgi Kaļķu pilskalna satiksmi ar jūru varēja nodrošināt Pilsupe, kas pietiek Rojai, kura savukārt ietek Rīgas jūras līcī¹⁸. Jāsaprot, ka upju ūdens režīms mūsdienās stipri vien atšķiras no ūdens režīma agrākajos gadsimtos, tāpēc var pieņemt, ka Pilsupe un Roja bija ūdeņiem bagātākas un pa tām varēja pārvietoties zemas iegrimes slaidlaivas. Piemēram, 18. gs. karte, kas sastādīta vēl pirms Dieviņezera, kurš veidojies kādreizējā lagūnā, nolaišanas, rāda labi iezīmētu, Rīgas jūras līcim paralēlu Rojas pieteku, kas ir savienota ar Pilsupi (6. att.). Iespējams, netiešs liecinājums par agrāko Rojas upes izmantošanu tāliem pārejās sakariem ir tā saukto Kurzemes velna laivu kartogrāfija. "Velna laivas" ir ziemeļnieku 1. g.t.p.m.ē. apbedīšanas vietas (Šnē 1999), kas, skatot no ūdensteču viedokļa, izvietotas Rojas upes un tās baseina rajonā, kas nozīmētu, ka senie jūras braucēji te, ticamāk, ieradusies no jūras, izmantojot Rojas upi, kas savukārt nozīmētu, ka šis ūdensceļš bija zināms jau krietni pirms dāņu

18 Šā ūdensceļa aprakstu sk.: Ludvigs 1967: 168–171.

6. attēls. Izgriezums no 1747. gada Johana Kristofa Barnikela Kurzemes hercogistes kartes. Pieejams: <https://ej.uz/6oxgv> [sk.10.10.2025.].

Ar trīsstūri iezīmēta aptuvena Puiškalna un Kaļķu pilskalna atrašanās vieta.

baznīcas celšanas. Varbūt ir vērts piebilst, ka nosacītā Pilsupes tuvumā pie Upsīšu mājām ir liels laukakmens, kurā ir mēģināts saskatīt iekaltas rūnas. Tās tomēr ir dabas veidojums, taču zīmīgs ir agrāk lietotais Upsīšu akmeņš nosaukums Rūnakmens (Eniņš 1981), kas ļoti vispārēji varētu liecināt par Zilo kalnu pakājes sasaisti, vismaz tautas apziņā, ar skandināviem.

1837. gada rudenī un 1838. gada ziemā, pārrokot kāpu joslu un ūdenim izraujot noteci uz jūru, tika nolaists Rīgas jūras līcim paralēlais un iepretim Puišakalnam bijušais Dieviņezers jeb Vidāles ezers (Bertrams 1874; Ludvigs 1967: 166–168; Šuvcāne 2002: 122–123, 178–179; Šuvcāne 2003 u. c.). Par iespējamu kuģošanu pa Dieviņezera liecina tur pēc ezera nolaišanas atrastās senlietas, to starpā arī vara katls (Kruse 1842: Tab. 41:9), kas varēja būt piederīgs arī vikingu vai kuršu slaidlaivām. Agrākos laikos vikingu un kuršu slaidlaivas varēja arī pārvilkt pāri Rīgas jūras līcim tuvējo kāpu joslai līdz Dieviņezera, nemaz nebraucot pa Roju.

Puišakalns arheoloģiski nav pētīts, tā datējums droši nav zināms, lai gan pilskalnā ir atrastas atsevišķas senlietas. Tas un pilskalna līdzība ar daudziem citiem vēlā dzelzs laikmeta Kurzemes pilskalniem ļāva arheologam Asarim arī Puišakalnu attiecināt uz šo laiku – 10.–12. gs. (Asaris 2005: 24), t. i., uz laiku, kad Kurzēmē dibināta dāņu baznīca. Par Puišakalnu kā senu centru un vēlāku centralitātes maiņu uz Dundagu varētu liecināt arī plašs ar to saistītais folkloras slānis (Urtāns 2017). Ir norādes par Puišakalna vēl agrāku datējumu (Latvijas arheoloģija 1974: 337).

Puišakalns vai tā tuvākā apkārtnē nav saistīta ar folkloru par kādu baznīcu, tomēr tā apkārtnē ir kāda tuvāk nelokalizēta raksturīga vietvārda iezīmēta vieta: Puiškalna

ciemā reģistrētais Pērkonkalns (Kurtz 1924: 79 (Nr. 365)). 1943. gadā, šo vietu meklējot, Stepīņš rakstīja: "Pērkoņmeiru (tagad Pērkoņkalnu) māju apkārtnē šo māju vairāk kā 70 g. vecajam saimniekam Jānim Aukmanim kaut kāda senvēsturiska svētvieta nebija zināma."¹⁹ Pērkonkalni – Pērkonmeiri ir bijusi vecsaimniecība (Auziņš 2017: 320). Tāpat tiek norādīts, ka kādā gravā pie Puišakalna bijis avots ar sakrālu nozīmi (Stafenhagen 1866: Nr. 22, 2). Norādes par sakrālām vietām Puišakalna tuvumā ir arī vēl no agrākiem laikiem. Tā Kristaps Ludvigs Tečs (*Tesch*, 1735–1799) 1767. gadā rakstīja, ka kādā Slīteres kalnu ieplakā nesen atklāta īsti pagāniska elkdievības vieta (pēc: Johansons 1975: 372). K. A. Kitners 1791. gadā ir norādījis, ka senie zemes iemītnieki Puišakalnā esot godinājuši savus dievus (pēc: Jansons 1972: 123). Pazīstamākais ar sakralitāti un Puišakalnu saistītais objekts ir Puišakalna elktēls jeb puisis, kas daudzkārt pieminēts dažāda veida literatūrā un no kura arī pats kalns ir ieguvis savu vārdu. Šīs ziņas ir visai dažādas un atšķirīgas. Puišakalna elks, kas kādreiz pārvests un glabājies Dundagas pilī, spriežot pēc publicētā zīmējuma, ir bijis dabisks, savdabīgi veidojies akmens (Kruse 1842: Tab. 41:10), tomēr citi avoti liecina pat par vairākiem dažāda izmēra un materiāla Puišakalna elktēliem. Ziņas par šo elktēlu parādās visai agri (plašāk par Puišakalna elktēlu līdz ar literatūras norādēm sk.: Kurtz 1924: 79; Johansons 1975: 389–390; Urtāns 1979.). Grūti spriest, vai tradīcijām bagātais pagāniskais elktēls un tā atrašanās vieta kaut kādā mērā varēja būt saistīta arī ar dāņu baznīcas ietekmi.

Jau tika minēts par vietu Rīgas jūras līča krastā, kas 17.–18. gs. kartēs tikusi saukta par *Kappelwijk*. Kartēs, kur šī vieta atzīmēta (1. att.), tā rādīta iepretim aprakstītajam Puišakalnam un Kaļķu pilskalnam.

Ja pamatoti tiek uzskatīts, ka dāņu baznīca bija arī kuģniecības zīme, tad aprakstītā vieta Kaļķu pilskalnā ir ļoti piemērota šādai zīmei, jo Kaļķu pilskalns atrodas senā jūras stāvkrasta malā un kuģotājiem no Rīgas jūras līča puses uz kraujas baznīcas siluets vai baznīcas tornis būtu labi redzams. Pirmās droši zināmās un tam veidotās navigācijas zīmes Slīteres stāvkrasta kraujas malā tika iekārtotas samērā vēlu, un tā bija tagadējā Slīteres bāka, kas bija labi redzama no atklātās jūras, bet ne no Rīgas jūras līča puses. Tomēr jāatceras, ka navigācijai Kolkasrags bija bīstams gan no atklātās jūras, gan no Rīgas jūras līča puses; lielākā zināmā jūras katastrofa pie Kolkasraga – Fleminga flotes bojā eja 1625. gadā – notika tieši Kolkasraga līča pusē (Mäss 1995).

Kaļķu pilskalns un Puišakalns ir konkrētas vietas, kuras var būt arheoloģiski pētāmas. Šādi eventuāli arheoloģiskie pētījumi droši vien dotu vēl kādus papildmateriālus tā sauktā Kaļķu pilskalna kā dāņu baznīcas vietas hipotēzes pieņemšanai vai

19 Pētera Stepīņa 1943. gada 18. septembra ziņojums. Glabājas LNVM A.

noraidīšanai, piemēram, varētu tikt atklāti baznīcas tuvumā esošie iespējamie kristiešu apbedījumi, tomēr arī arheoloģiskie atradumi, īpaši jau senajās sakrālajās vietās, ja vispār tādi ir, nav visai stāstoši un ir dažādi interpretējami (Sļupecki 2009: 26). Agrīnajās koka baznīcās parasti var fiksēt tikai to konstrukciju veidojošo koka stabu vietas (Mugurēvičs 1987: 12).

Dundagas Kaļķu pilskalna jaunatklājums ļauj Draviņa pirms vairāk nekā piecdesmit gadiem izteikto hipotēzi par dāņu baznīcas atrašanās vietu Kurzemē attīstīt tālāk un vērtēt jaunu dotumu gaismā.

Literatūra

- Andersons, Edgars (1976a). Latviešu saites ar plašo pasauli. *Treji Vārti*, Nr. 51, 6.–12. lpp.
- Andersons, Edgars (1976b). Priecas vēsts pirms 815 gadiem. *Laiks*, 22.12.
- Andersons, Edgars (1987a). Dāņu misionāri Baltijā. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr. 2, 25.–29. lpp.
- Andersons, Edgars (1987b). Dāņu misionāri Baltijā. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr. 3, 20.–24. lpp.
- Andersons, Edgars (1987c). Dāņu misionāri Baltijā. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, Nr. 4, 19.–22. lpp.
- Andersons, Edgars (1989). Early Danish Missionaries in the Baltic Countries. Maccarrone, Michele (ed.). *Gli inizi del cristianesimo in Livonia – Lettonia*. Pontificio Comitato di Scienze Storiche. Atti e Documenti. 1. Città del Vaticano, pp. 245–275.
- Andersons, Edgars (1990a). Dānijas sakari ar Baltijas zemēm no IX līdz XIII gadsimtam vēstures avotu gaismā. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 1, 30.–46. lpp.
- Andersons, Edgars (1990b). Dānijas sakari ar Baltijas zemēm no IX līdz XIII gadsimtam vēstures avotu gaismā. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 2, 16.–32. lpp.
- Andersons, Edgars (1992). Agrīnie dāņu misionāri Baltijas valstīs. *Ceļš*, Nr. 1, 60.–75. lpp.
- Apals, Jānis (2008). *Āraišu arheoloģiskais muzejparks. Ceļvedis*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.
- Asaris, Jānis (2005). *Talsu rajona pilskalni, kulta vietas un senkapi*. [Talsi]: Talsu rajona tūrisma informācijas centrs.
- Auns, Muntis (2020). *Ikšķīles novads: vieta, kur sākās Latvija*. Ikšķīle: Ikšķīles novada dome.
- Auziņš, Alnis (2017). No Dundagas ciema vēstures. Kursīte, Janīna (sast.). *DižDundaga. Apcerējumi par Dundagas novadu*. Rīga: Zinātne, 310.–361. lpp.
- Avotiņa, Ruta (1990). Vārdi, kas palika Pļaviņu jūras dzelmē. *Dabas un vēstures kalendārs 1991*. Rīga: Zinātne, 143.–150. lpp.
- Balodis, Agnis (1991). *Latvijas un latviešu tautas vēsture*. Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds.
- Baznīcas sākumi Latvijā (1986). *Londonas Avīze*, 01.08.
- Bertrama Kārlis (1874). Iz Kurzemes teiku valsts. *Baltijas Vēstnesis*, 06.03.
- Biļķins, Vilis (1949). Senlatvju divas orientācijas. *Ceļa Zīmes*, Nr. 4, 288.–291. lpp.

- Bilkins, Vilis (1955). Brēmenes Ādama ziņas par kuršiem. *Ceļa Zīmes*, Nr. 28, 455.–460. lpp.
- Blese, Ernests (1952). Mūsu lībiešu senči. *Latvija*, 29.03.
- Brastiņu Ernests (1986). *Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana*. 3. izd. [ASV]: Latvju Dievturu sadraudze.
- Caune, Andris (2000). Arheologs Pēteris Stepiņš (27.04.1914.–24.11.1999.). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 1, 195.–196. lpp.
- Caune, Andris; Ose, Ieva (2004). *Latvijas 12. gadsimta beigu – 17. gadsimta vācu piļu leksikons. Latvijas viduslaiku piļi*, IV. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Damroze, Valdemārs (1936). Kolkas uguns. *Brīvās Zemes Ilustrētais Pielikums*, 16.07.
- Doniņa, Inga (2012). Pēteris Stepiņš un viņa devums Liepājas novada senvēsturei. *Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris. Rakstu krājums*. Liepāja: Liepājas Universitāte, 11.–22. lpp.
- Döring, Julius (1884). Das erste Vorkommen Kurlands in der Geschichte (Apulia, Hauptstadt der Kuren und die dänische Kirche bei Domesnes). *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums, aus dem Jahre 1883*. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, S. 63–71.
- Draviņš, Kārlis (1969). Kur celta pirmā baznīca Kurzemē? *Laiks*, 01.03.
- Draviņš, Kārlis (1981). Ziņas no Dzimtenes. Dundaga. *Latvija*, 19.01.
- Driķe, Nora (1993). ... neļauj savai laivai grimt. *Neatkarīgā Cīņa*, 17.09.
- ds (1936.). Dundagas baznīcas 170 gadi. *Zemgales Balss*, 11.09.
- Dundagas baznīca un draudze (1937). *Brīvā Zeme*, 26.02.
- Dundagas baznīcas un mācītāji (1936). *Ventas Balss*, 10.09.
- Dunsdorfs, Edgars (1980). *Latvijas vēsture skolām un pašmācībai*. [Rokvīla]: Amerikas latviešu apvienība.
- Dzenis, Agris (2017). Dundagas pilsnovada izveidošanās. Kursīte, Janīna (sast.). *DižDundaga. Apcerējumi par Dundagas novadu*. Rīga: Zinātne, 40.–56. lpp.
- E. S. (1977). Neparasta karte. *Krājējs*, Nr. 5, 70.–85. lpp.
- Endzelīns, Jānis (1961). *Latvijas PSR vietvārdi*. 1. d., 2. sēj. K–Ū. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
- Eņiņš, Guntis (1981). Zilokalnu dižakmeņi. *Lauku Dzīve*, Nr. 8.
- Feist, Peter (1995). *Der Burgwall am Kap Arkona*. Berlin: K-und-K – Kunsthandel.
- Gavrilin, Aleksandr Valentinovich (2001). Stroitelstvo pravoslavnih hramov na territorii Latvii do seredini XIX veka. Gavrilin, Aleksandr Valentinovic (ed.). *Pravoslavije v Latvii. Istoriceskije ocerki*, Nr. 3. Rīga: Filokalijs, c. 67–112.
- Grīnvalde, Rita (2019). Kārlis Draviņš. Grīnvalde, Rita (sast., zin. red.). *Latvijas Universitātes kolekcijas Latviešu folkloras krātuvē*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 381.–396. lpp.
- Jansons, Alberts (1972). Piezīmes pie Garlība Merķeļa "Vanema Imantas" avotiem. *Latvijas PSR ZA Vēstis*, Nr. 10, 119.–130. lpp.

- Jansons, Gunārs (2004). *Ikšķiles viduslaiku baznīca un pils. Pētījums arhitektūras vēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Johansen, Paul (1958). Die Kaufmannskirche im Ostseegebiet. *Vorträge und Forschungen*. Bd. IV. Lindau-Konstanz, S. 499–525.
- Johansons, Andrejs (1975). *Latvijas kultūras vēsture 1710–1800*. Stokholma: Daugava.
- Klīve, Visvaldis (1986). Par tiem 800 gadiem. *Laiks*, 17.06.
- Kruse, Friedrich (1842). *Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur Einführung der Christlichen Religion in dem Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernements*. Dorpat–Leipzig.
- Kruse, Friedrich (1846). *Urgeschichte des Estnischen Volkstammes und der Liv-, Esth- und Curland überhaupt, bis zur Einführung der christlichen Religion*. Moskau: Friedrich Severins Verlagshandlung.
- Kulakov, Vladimir Ivanovich (2003). *Istorija Prussii do 1283 goda*. Moskva: Indrik.
- Kursis, Arnolds (tulk., koment., sast.) (1998). *Mīti un īstenība: Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem*. Stokholma: ARAR, 1998.
- Kurtz, Edith (1924). *Verzeichnis alter Kultstätten in Lettland. Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*. Bd. 22, H. 2. Riga, S. 47–119.
- Latvijas PSR arheoloģija* (1974). Rīga: Zinātne.
- Latvijas senākā vēsture 9. g.t.pr. Kr.–1200.g.* (2001). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Latvijas vēstures avoti. Senās Latvijas vēstures avoti*. 1. burtnīca (līdz 1237. gadam) (1937). 2. sēj. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens.
- Latvju tautas vēsturiskās gaitas (1939). *Latvija*, 01.01.
- Laumane, Benita (1996). *Zeme, jūra, zvejvietas: Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē*. Rīga: Zinātne.
- Ludvigs, Pauls (1967). *Mūsu Latvijas ūdeņi. Stāsts ar attēliem par Baltijas jūru, Latvijas ezeriem un upēm*. [Broklina, NY]: Grāmatu Draugs.
- Ludvigs, Pauls (1968). Kurzemes senās un tagadējās baznīcas. *Latvijas Ev.-Lut. Baznīcas kalendārs 1969. gadam*. Strautnieks, Jānis Valdis (red.). [ASV]: Latvijas Ev.-Lut. Baznīcas Virsvaldes izdevums.
- Lūsis, Arvīds (1986). Baznīca un tauta. *Latvija Amerikā*, 08.11.
- Malvess, Roberts (1942). Baltijas kuģniecības sākumi. *Izglītības Mēnešraksts*, Nr. 11, 323.–325. lpp.
- Mäss, Vello (1995). On the disaster of ten Swedish warships wrecked at Cape Domesnäs in 1625. *Archeology East and West of the Baltic. Papers from the second Estonian-Swedish Archeological symposium Sigtuna, May 1991*. Stockholm, pp. 199–203.
- Mugurēvičs, Ēvalds (1968). Mārtiņsalas pils un baznīca (1967. g. izrakumi). *Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu un etnogrāfu 1967. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga, 63.–68. lpp.
- Mugurēvičs, Ēvalds (1987). Kristīgās ticības izplatība Latvijas teritorijā 11.–12. gs. un katoļu baznīcas ekspansijas sākums. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 5, 10.–27. lpp.
- Mugurēvičs, Ēvalds (1999). Die Verbreitung des Christentum in Lettland vom 11. Jahrhundert bis zum Anfang des 13. Jahrhunderts. Müller-Wille, Michael (Hersg.). *Rom und Byzanz im Norden. Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.–14. Jahrhunderts*. Bd. II. Stuttgart: Steiner, S. 81–96.

- Mugurēvičs, Ēvalds (2013). Rakstīto avotu senākās ziņas par baltu tautām (ģeogrāfiskā un ģeopolitiskā skatījumā). *Latvija un latvieši*. 1. sēj.: *Latvieši*. Stradiņš, Jānis (galv. red.), Jansone, Ilga, Vasks, Andrejs (red.). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 30.–50. lpp.
- Nedaudz no Kolkas vēstures (1963). *Padomju Venta* [Ventspils], 06.08.
- No senatnes līdz mūsu dienām. Latvijas chronika (1954). *Latvija Amerikā*, 01.05.
- Petoks, Kārlis (1954). Kolkas jūras bācai 70 gadi. *Padomju Jaunatne*, 28.02.
- Radiņš, Arnis (1996). *Celvedis Latvijas senvēsturē*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Radiņš, Arnis (2012). *Arheoloģisks celvedis latviešu un Latvijas vēsturē*. Rīga: Neputns.
- Rusmanis, Sigurds; Vīks, Ivars (1993). *Kurzeme*. Rīga: Latvijas Enciklopēdija.
- Śłupecki, Leszek Paweł (2009). Pagan Temple – Christian Church. The Problem of Old Norse Temples. *Between Paganism and Christianity in the North*. Śłupecki, Leszek Paweł, Morawiec, Jakub. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, pp. 23–44.
- Spārītis, Ojārs (1995). Kaimiņzemju ietekme uz Latvijas arhitektūras un mākslas attīstību. *Akadēmiskā Dzīve*, Nr. 37, 60.–66. lpp.
- Spekke, Arnolds (1937). Brēmenes Ādamu lasot ar latviešu vēsturnieka acīm. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, Nr. 1, 11.–66. lpp.
- Stāsti par Kolkas ragu (1939). *Zvejniecības Mēnešraksts*, Nr. 4, 164.–167. lpp.
- Stavenhagen, Wilhelm Siegfried (1866). *Album Kurländischer Ansichten*. Mitau.
- Stepiņš, Pēteris (1968). Seno kuršu jūrnieki un viņu kuģi. *Dabas un vēstures kalendārs 1969. gadam*. Rīga: Zinātne, 181.–185. lpp.
- Stepiņš, Pēteris (1988). Kristus vārdā pie kuršiem. *Dabas un vēstures kalendārs 1989. gadam*. Rīga: Zinātne, 213.–215. lpp.
- Stepiņš, Pēteris (1989). Kā mūsu senči kristīti? *Karogs*, Nr. 2, 125.–132. lpp.
- Strods, Heinrihs (1996). *Latvijas Katoļu baznīcas vēsture, 1075–1995*. Rīga: b. i.
- Stubavs, Adolfs (1967). Arheoloģiskie izrakumi Koknesē 1966. gadā. *Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1966. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 35.–38. lpp.
- Stubavs, Adolfs (1974). Par Latvijas pilskalnu tipoloģiju un klasifikāciju. *Arheoloģija un etnogrāfija*, XI laidieni. Rīga: Zinātne, 74.–88. lpp.
- Šnē, Andris (1999). "Velna laivu" senkapi Latvijā. *Ziemeļeiropas bronzas laikmeta laivveida akmens krāvumi*. Rīga: P&Co, 53.–62. lpp.
- Šnē, Andris (2008). Kuršu vikingi: vēsturiskās iespējas un vēstures mīti. *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti Nr. 14: Pētījumi kuršu senatnē*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2008, 181.–191. lpp.
- Šterns, Indriķis (2002). *Latvijas vēsture 1180–1290. Krustakari*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Šulcs, Andrejs (1948). Kolka. *Brīvā Venta* [Ventspils], 18.09.
- Šuvcāne, Valda (2002). *Lībiešu ciems, kura vairs nav*. Rīga: Jumava.

- Šuvcāne, Baiba (2003). Mārvietas pie Dieviņa ezera. *Lībiešu gadagrāmata. Līvlist āgagrāntōz 2003*. Mazirbe: Lībiešu krasts, 29.–44. lpp.
- Toronto DV Latviešu vēstures muzejs (1993). *Sidabrene*, Nr. 2, 19.–21. lpp.
- Urtāns, Juris (1979). Senie elku tēli Latvijā. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 5, 103.–112. lpp.
- Urtāns, Juris (2006). Kurzemes Ķinte: vai mitoloģisks tēls? *Sabiedrība un kultūra. Rakstu krājums*. VIII sēj. Liepāja: LiePA, 143.–151. lpp.
- Urtāns, Juris (2017). Dundagas sākumi: mitoloģiski arheoloģiskais aspekts. Kursīte, Janīna (sast.). *DižDundaga. Apcerējumi par Dundagas novadu*. Rīga: Zinātne, 27.–39. lpp.
- Urtāns, Juris (2020). Pilskalnu jaunatklājumi Latvijā. Urtāns, Juris, Virse, Ingrida Līga (sast., red.). *Arheologu pētījumi Latvijā 2018.–2019. gadā*. [Rīga]: NT Klasika, 201.–207. lpp.
- Urtāns, Juris (2022). *Jaunatklātie pilskalni Latvijā 1998–2021*. Rīga: NT Klasika.
- Urtāns, Juris, Asaris, Jānis (2001). A study of historical port sites in Kurzeme between Pāvilosta and Užava. *Lietuvos archeologija*. T. 21, pp. 367–374.
- Vanaga, Lilita (2000). K. F. Vatsons (1777–1826) Kurzemei un latviešiem. *Arheoloģija un Etnogrāfija*. XX sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 192.–208. lpp.
- Verdifulle stavkirker. [web.archive.org](https://ej.uz/x6f6). Pieejams: <https://ej.uz/x6f6> [sk. 02.10.2025.].
- Watson, Karl Friedrich (1822a). Darstellung der alten Entheilung von Kurland, wie die Deutschen solche vorfanden; nach Urkunden aus dem dreyzehnten Jahrhundert und nach den ältesten Chronisten. *Jahresverhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Bd. 2. Mitau, S. 281–291.
- Watson, Karl Friedrich (1822b). Über das Dserwensche Kinte – Gesinde. *Jahresverhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Bd. 2. Mitau, S. 311–314.
- Zalsters, Arturs (1982a). No Muņu ciema vēstures. *Padomju Karogs* [Talsi], 16.10.
- Zalsters, Arturs (1982b). Vēlreiz par Muņu ciemu. *Padomju Karogs* [Talsi], 18.12.
- Zalsters, Arturs (1983). “Velna laivas” Dundagas mežā. *Padomju Karogs* [Talsi], 05.02.
- Zandberga, M. (2000). Vai Kolkai 960? *Līvli*, Aprīlis, maijs, jūnijs.
- Zemītis, Guntis (2004). *Ornaments un simboli Latvijas aizvēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Zēverss, Jānis (1929). Latviešu baznīca kultūras vēstures gaismā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 4, 373.–385. lpp.
- Zirnīte, Māra (2017). Atmiņu tilti. Kursīte, Janīna (sast.). *DižDundaga. Apcerējumi par Dundagas novadu*. Rīga: Zinātne, 225.–246. lpp.
- Žulkus, Vladas (2004). *Kuršiai Baltijos jūros erdveje*. Vilnius: Versus aureus.